

Fredagen den 28 februari

Kl. 10.00

*Om lägre skattetryck
som kampmedel mot
skattebrott*

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 20 innevarande månad.

2 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under tiden den 17 april – den 16 maj 1986. På grund av att mitt parti saknar ombudsman i Uppsala län är det nödvändigt med en arbetsinsats i distriktet inför första maj och tiden därefter.

Stockholm den 30 januari 1986

Oswald Söderqvist

Kammaren biföll denna anhållan.

Tredje vice talmannen anmälde att *Berith Eriksson* (vpk) skulle tjänstgöra som ersättare för *Oswald Söderqvist*.

3 § Svar på interpellation 1985/86:111 om lägre skattetryck som kampmedel mot skattebrott

Anf. 1 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Nic Grönvall har frågat mig
för det första om jag avser att vidta någon åtgärd för att trygga rättssäkerheten i eko-brott,
för det andra om jag anser att rättssäkerheten i skattemål är en väsentlig del av kampen mot eko-brott och

slutligen för det tredje om jag anser att ett lägre skattetryck och enklare skatteregler skulle vara ett verksamt kampmedel mot skattebrottslighet.

Vad gäller de båda första frågorna kan jag upprepa vad jag redan slagit fast ett flertal gånger, nämligen att hävdvunna rättssäkerhetsanspråk gör sig gällande med samma styrka och har samma krav på att bli tillgodosedda i samband med ekonomisk brottslighet som vid annan brottslighet. Detta

framhöll jag bl. a. i propositionen (1984/85:32) om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet. I denna del antogs riktlinjerna – som Nic Grönvall torde känna till – under politisk enighet förra våren.

I enlighet härmed beaktas kravet på rättssäkerhet kontinuerligt och över hela linjen i regeringens arbete mot den ekonomiska brottsligheten. Till skillnad från vad som förefaller att antydast i interpellationen anser jag att detsamma gäller i myndigheternas arbete på området.

Att rättssäkerheten måste tillgodoses även i skattemål, oavsett om samband med någon misstänkt brottslighet föreligger, är för mig en självklarhet. Över huvud taget gäller att ett sänkt rättssäkerhetskrav aldrig kan vara något godtagbart medel i kampen mot den ekonomiska brottsligheten, lika litet som i kampen mot brottsligheten i övrigt.

Vad sedan gäller den tredje frågan är det självklart att det finns ett samband mellan skattereglerna och skattebrottsligheten. På samma sätt föreligger naturligtvis ett samband mellan miljöskyddsreglerna och miljöbrottsligheten och mellan valutaregleringen och valutabrottsligheten, för att nu ta några exempel.

Det är emellertid en missuppfattning – tyvärr ganska utbredd – att skattebrottsligheten i ett land skulle stå i direkt proportion till skattetrycket. Så enkelt är det inte. Det har undersökningar både i Sverige och i andra länder visat. Det får betraktas som högst osäkert om en sänkning av skatterna skulle få som följd att skattebrottsligheten minskar. För övrigt vill jag påpeka att man inte kan sätta likhetstecken mellan skattebrottslighet och ekonomisk brottslighet, med den definition av sistnämnda term som riksdagen enhälligt har ställt sig bakom.

Jag vill också framhålla att en förenkling av skattereglerna är ett viktigt led i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Sådana förenklingar är t. ex. angelägna för att man skall kunna frigöra och bättre fördela kontrollresurser i riktning mot väsentliga frågor och mot sådana grupper där skatteundandra- gande av någon betydelse äger rum. Dessutom skulle det rent allmänt underlätta tillvaron för både enskilda och myndigheter.

Ett omfattande arbete med att förenkla skattesystemet pågår också som bekant för närvarande. Riksdagen har under senare tid fått ta ställning till förslag som rör såväl de materiella reglerna (prop. 1984/85:180 om förenklad självdeklaration) som beskattningsorganisationen (prop. 1985/86:55 om sammanhållen skatteförvaltning m. m.). Detta arbete fortsätter inom kommittéer och i regeringskansliet.

Anf. 2 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret.

Jag skulle vilja säga att jag känner närmast en dov förtvivlan över att svaret saknar varje form av självrannsakan. Interpellationen riktade jag ju till justitieministern med utgångspunkt i ett mycket tragiskt exempel på hur det gick när myndigheterna hade tagit kontroll över tre människors liv och tagit deras frihet ifrån dem. När de efter många års lidande befanns oskyldiga, var deras liv i spillror.

Man kunde väl vänta sig att landets justitieminister ändå skulle säga något om att det kanske inte är riktigt bra som det har blivit. Är vi egentligen på rätt

väg med resonemanget kring rättssäkerheten, i den uttrycksform som justitieministern har givit den, bl. a. i den nämnda riktlinjepropositionen?

Låt mig omedelbart säga till justitieministern att jag tillbakavisar varje påstående om legitimitet grundad i den enighet som riksdagen trots allt uppvisade kring den propositionens behandling, eftersom den egentligen bara innehåller tomma ord av allmän natur – tomma ord som man inte kan ta avstånd från eller ta politisk strid om. Den striden måste vi ta i de faktiska frågorna.

Jag vet inte om justitieministern har lagt märke till att det helt nyligen hölls en konferens i Genève mellan jurister ifrån hela världen som skulle jämföra erfarenheter och söka påverka utvecklingen i sina egna länder. Det var jurister från utvecklingsländer, det var jurister från högt industrialiserade länder, det var jurister från länder med hög intellektuell standard. Där kom man att granska den svenska lagstiftningens utveckling, bl. a. ur rättssäkerhets- och integritetssynpunkt. De rapporter som utgick från Genève gick entydigt ut på att dessa jurister med häpnad erfor att det land som i så många andra länder betraktats såsom ett föregångsland föreföll överge den formella rättssäkerhetens krav.

Innan jag övergår till att diskutera svarets detaljer, vill jag gärna peka på en frågeställning som jag vill be justitieministern kommentera här i dag. I riktlinjepropositionen uttalade justitieministern ju att det finns två rättssäkerhetsbegrepp, det formella och det materiella. Justitieministern uppehöll sig i icke ringa grad vid avvägningen mellan kontrollsystemets effektivitet och rättssäkerhetskravet. I dag säger justitieministern i svaret någonting som tyder på att han inte längre accepterar att det får uppkomma konkurrens mellan rättssäkerhet och effektiviteten. Var vänlig och ge oss ett besked! Det vore ett ljus i det relativa mörker som jag tycker utbreder sig om rättssäkerhetsbegreppet i Sverige, om justitieministern här ville säga: Effektiviteten får *aldrig* begränsa den formella rättssäkerhetens krav.

Om jag så får kommentera de tre frågor jag har ställt, förefaller det mig som om justitieministern inte riktigt rätt har förstått vad jag menade med den andra frågan: Anser justitieministern att rättssäkerhet i skattemål är en väsentlig del av kampen mot eko-brott?

Vad jag menar är att om människor känner att de har samma rätt som staten och myndigheterna i tvister om vad som gäller i skattemål, och om de känner att de har samma ekonomiska möjligheter att försvara sin sak, då känner de också en ökad lojalitet med det samhälle som står emot dem. Min fråga är om justitieministern anser att en sådan känsla av rättssäkerhet är ett betydelsefullt medel i kampen mot eko-brott. Om justitieministern delar den uppfattningen betyder det, hoppas jag, att justitieministern också är beredd att slå in på den väg som vi har förordat, nämligen en ökad tillgång till rättshjälp och ekonomisk trygghet för enskilda människor i kamp mot myndigheter.

Till sist: Det är riktigt att utredningar har företagits som har visat att ett sänkt skattetryck inte direkt leder till en total förändring av situationen såvitt gäller överträdelse av skatte- och valutalagstiftning. Men det finns ändå en tanke i detta som är mycket viktig. Så länge människor uppfattar det de betalar i form av skatt till det allmänna som någonting berättigat, som svarar

mot det de får ut – vi får ju oerhört mycket av det allmänna, av samhället; vi får trygghet och omsorg och vi skall betala för det – så länge man upplever denna koppling och balans tror jag nämligen att lojaliteten och samhörighetskänslan mellan enskild och samhälle på nytt växer.

Nu undrar jag: Företräder justitieministern i regeringen såsom jurist denna rättvisetanke? Det måste i så fall vara svårt i en tid när allting går via rundgång, bidrag och skattehöjningar i stället för den andra vägen. Det vore värdefullt att få veta var justitieminister Wickbom står i *den* stora politiska frågan.

Anf. 3 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Låt mig börja med att slå fast att det är min uppfattning att kraven på effektivitet i rättsväsendet alltid måste underordnas kravet på rättssäkerhet – jag vill slå fast detta kraftigt och tydligt. Det är min och regeringens uppfattning och har alltid varit det. Alla de 24 åtgärder som vi presenterade som ett led i kampen mot den ekonomiska brottsligheten vid föregående riksmöte innehåller ett eller flera moment som är ägnade att stärka rättssäkerheten. Jag skall inte gå in på det i detalj, men så förhåller det sig.

Nic Grönvall känner en dov förtvivlan när han betraktar olika rättsfall som han menar visar att rättssäkerheten är dålig i mål om ekonomisk brottslighet. Naturligtvis beklagar vi och ser allvarligt på när ett rättsligt förfarande inleds och det visar sig att misstankarna är ogrundade. Men som en allmän och generell bedömning av förhållandena i mål om ekonomisk brottslighet är omdömet att rättssäkerheten skulle vara svag ett falskt omdöme – en myt.

Som ett led i arbetet mot ekonomisk brottslighet och efter förslag från ekommissionen lämnade regeringen på mitt förslag år 1984 ett forskningsuppdrag till brottsförebyggande rådet. Inom ramen för det utvärderas bl. a. polisens s. k. ekorotlar. Undersökningen är inte klar, men jag har under hand fått vissa uppgifter från undersökningen.

En av de uppgifterna belyser just rättssäkerhetsaspekten. Ett kriterium på rättssäkerhet kan sägas vara att oskyldiga människor inte skall utsättas för misstankar och brottsutredning. Av materialet från ekorotlarna, som rör 2 600 personer som delgetts misstanke om ekonomisk brottslighet, framgår att det blev fällande dom i 78 % av fallen. Det är en utomordentligt hög siffra – många gånger högre än vid traditionell brottslighet, t. ex. inbrott och misshandel.

Jag skall inte påstå att detta är ett slutligt och uttömmande besked om rättssäkerheten i mål om ekonomisk brottslighet. Men jag påstår att den här undersökningen nyanserar allt det tal som Nic Grönvall och andra borgerliga debattörer för om bristande rättssäkerhet i mål om ekonomisk brottslighet.

Anf. 4 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag tackar för det inlägget! Det öppnar möjligheten för ännu ett steg, herr justitieminister.

Först: På s. 37 i riktlinjepositionen sägs det: "I debatten om rättssäkerhet förekommer det att man sätter rättssäkerhet och effektivitet i motsatsställning till varandra. Strävan efter hög effektivitet skulle gå ut över den

formella rättssäkerheten medan högt ställda krav på formell rättssäkerhet skulle innebära hinder för effektivitet. I viss utsträckning är naturligtvis detta riktigt. Det är ofrånkomligt att det finns situationer då en avvägning mellan kraven på effektivitet och formell rättssäkerhet måste ske.”

Innebär dagens uttalande, justitieministern, att ni tar avstånd från denna mening? Om ni inte gör det, medför inte då ert uttalande i dag att justitieministern på nytt måste överväga exempelvis bevissäkringslagen? Ger inte just den lagen en lagfäst rätt att sätta rättssäkerheten åt sidan? Det är ju denna lag som utgör grundvalen för att rättsutvecklingen i Sverige uppmärksammas internationellt.

Jag känner inte till den utredning som justitieministern nu redovisade. Men om det bland de 20 % av ärendena som icke ledde till fällande dom finns två eller en som har genomgått den typ av lidande som vi har fått rapporterat för oss, är det enligt min uppfattning ett oacceptabelt nederlag för rättssamhället. Då måste en justitieminister vidta åtgärder för att förhindra att även dessa få fall verkligen inträffar.

Det som händer är, för det första, att människor underkastas frihetsberövanden och blir av med sin egendom till följd av husrannsakan och andra åtgärder. För det andra går det månader och år innan människorna får veta hur deras liv skall utformas i framtiden.

I denna andra omgång vill jag fråga justitieministern om han har övervägt att förbättra utredningsförhållandena. Det kan inte accepteras att polismyndigheten efter ett antal år återställer det material som man ansett sig behöva för en skatteutredning på det sätt som vi vet sker. Jag skulle bli glad om justitieministern ville tala om för oss att det finns tankar på att förbättra den delen av rättssäkerheten i vårt land.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1985/86:117 om åtgärder mot den ökande brottsligheten

Anf. 5 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Göran Ericsson har frågat mig om det är en offensiv och verkningsfull åtgärd att minska antalet polismän såsom ett svar på en ökande brottslighet. Göran Ericsson har vidare frågat mig om jag avser att vidta några åtgärder med anledning av att butiksrånen fördubblats i Stockholm och vilka åtgärder jag avser att vidta för att stärka brottsoffrens ställning.

Det råder inget tvivel om att brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem och att den totalt sett ligger på en alltför hög nivå. Det krävs alltså att statsmakterna ställer väl anpassade resurser till polisväsendets förfogande för att bekämpa brottsligheten. Men jag har i årets budgetproposition, liksom i många andra sammanhang, också redovisat att brottsligheten måste angripas på bred front och inte kan lösas enbart genom åtgärder inom rättsväsendet.

När Göran Ericsson nu mot bakgrund av visst statistiskt material avscende två år gör gällande att läget är ”kritiskt”, drar han enligt min mening alltför

långtgående eller kanske t. o. m. helt felaktiga slutsatser om vart utvecklingen är på väg. Jag kan i och för sig vitsorda att det sammanlagda antalet anmälda brott under senare år har ökat något och att det också har skett en koncentration av vissa grövre brott till storstäderna. Vissa brottstyper tenderar också att bli vanligare. Å andra sidan minskar andra brott i antal.

Min uppfattning, som jag har redovisat i årets budgetproposition, är att förändringarna i kriminaliteten under de senare åren inte är alarmerande. Detta är utgångspunkten för regeringens bedömningar av rättsväsendets resursbehov.

Göran Ericsson påstår att regeringens politik har lett till en försvagad svensk polis. Jag kan på goda grunder hävda att den svenska polisen aldrig tidigare har haft så bra förutsättningar att ingripa mot den samlade brottsligheten som i dag. Jag vill också peka på att polisväsendet, till skillnad från många andra offentliga verksamhetsgrenar, har prioriterats i ett hårt samhällsekonomiskt läge. Jag vill lämna några exempel på vad jag nu har nämnt.

Jag har tidigare i en diskussion med Göran Ericsson om personalplaneringen inom polisväsendet redogjort för den kraftiga tillväxt – en ca 40-procentig ökning – av antalet polismanstjänster som det svenska polisväsendet genomgått sedan förstatligandet år 1965. Jag sade då också att en rad skäl, bl. a. samhällsekonomiska, enligt min uppfattning talar för att antalet polismanstjänster i dag befinner sig på en i stort sett rimlig nivå. Det torde inte heller vara obekant för Göran Ericsson att överskottet på polismän i förhållande till antalet tjänster aldrig har varit så stort som nu. I januari i år fanns det således drygt 1 400 polismän utanför polismyndigheternas tjänstetabläer. För Stockholms län var den siffran drygt 400.

Man kan vidare i en diskussion om polisens resurser inte bara beakta antalet polismanstjänster utan måste också väga in den övriga personalen inom polisväsendet liksom den utrustning och de arbetsmetoder som polisen använder.

Utöver att polisväsendet under två decennier har tillförts ett stort antal nya tjänster har också statsmakternas satsningar i övrigt på polisväsendet medfört att varje enskild polisman har blivit mer effektiv och produktiv. Den enskilde polismannen har fått bredare och djupare kunskaper genom en förbättrad och förstärkt utbildning och därmed större möjligheter att lösa de uppgifter som han har ålagts. Polisens tekniska utrustning har också förbättrats och utökats. Polisens arbetsmiljö har förbättrats genom bättre och framför allt säkrare lokaler. Utrednings- och spaningsverksamheten kan i dag bedrivas på ett helt annat sätt genom ett utbyggt teknikstöd. Regeringen har i årets budgetproposition också föreslagit fortsatta satsningar på framför allt polisens utrustning.

Jag vill vidare peka på att de omfattande reformer som nu har genomförts inom polisväsendet innebär att myndigheterna ges helt nya befogenheter att anpassa verksamheten till medborgarnas krav och därmed att utnyttja resurserna på ett ännu bättre sätt än i dag.

Som svar på Göran Ericssons två första frågor vill jag alltså påstå att vi i dag har ett högt kvalificerat polisväsende med så stora resurser som rimligen kan avsättas i förhållande till andra angelägna områden och att polisen alltså har

goda möjligheter att möta förändringarna i brottsligheten på olika områden.

Jag övergår slutligen till frågan om brottsoffrens ställning.

Att förbättra brottsoffrens situation är enligt min mening en synnerligen angelägen kriminalpolitisk fråga. Brottsförebyggande rådet har på mitt uppdrag gjort en översyn av brottsoffrens situation, närmast med sikte på frågan om vilka åtgärder som kan vidtas för att ge dem bättre stöd och hjälp. Uppdraget har redovisats i promemorian Stöd och hjälp åt brottsoffer (kansli-PM 1986:1). Jag avser att driva arbetet vidare med förtur. Arbetet kommer att gälla bl. a. följande frågor.

Den drabbade skall så snabbt som möjligt få de upplysningar som han behöver om vad som kan väntas hända i den rättsliga processen. Detta gäller såväl under förundersökningen som under domstolsförandet. Rikspolisstyrelsen har i går av regeringen fått ett uppdrag med denna inriktning.

Systemet med brottsofferjourer bör byggas ut. Brottsofferjourer, som redan finns på vissa platser i landet, har till uppgift att på ett personligt och medmänskligt sätt engagera sig i brottsoffrets situation. Jourerna består av ideellt arbetande personer, och de fungerar i nära kontakt med polisen. Brottsförebyggande rådet fick i går regeringens uppdrag att närmare undersöka hur en fortsatt utbyggnad kan stimuleras.

Brottsoffrens anspråk på skadestånd skall ges större utrymme i rättsprocessen. Polis och åklagare skall få till uppgift att mer aktivt utreda och bevaka målsägandens skadeståndsanspråk.

De kunskaper som finns hos polisen om brottsoffrens situation är av stor betydelse i de här sammanhangen.

Den som utsatts för brott har för närvarande under vissa förutsättningar rätt till ersättning enligt brottsskadelagen. Möjligheterna att utvidga denna rätt till ersättning skall studeras.

På dessa områden skall åtgärder omedelbart vidtas för att förbättra brottsoffrens ställning. Men det finns också andra uppslag i BRÅ:s promemoria som kan förtjäna att drivas vidare.

Anf. 6 GÖRAN ERICSSON (m):

Herr talman! Först ber jag att få tacka för det svar jag har fått. Det var väl genomarbetat, men innehöll kanske inte i sak de ståndpunkter som jag trodde skulle finnas där.

Jag har, herr talman, sedan några år med jämna mellanrum pinat landets justitieminister genom att ställa frågor till honom om brottsutvecklingen och om samhällets rättsliga resurser för att möta denna brottsutveckling. Det genomgående när det gäller brottsutvecklingen har då varit att den har stigit – tyvärr – och det genomgående när det gäller justitieministerns svar har varit att de har blivit allt tunnare och alltmer intetsägande.

Herr talman! När den enskildes säkerhet blir hotad är det alltid den svage som råkar illa ut. Den starke kan skaffa lås, han kan installera larm och han kan sluta att åka kollektivt och kanske ta taxi för att undvika offentliga miljöer. Den svage blir alltid den som förlorar. Han kan inte skaffa larm, och eftersom han inte är i en ekonomisk situation som medger att han åker taxi tvingas han åka kollektivt, och han måste då passera offentliga miljöer som kan vara riskabla. Hos många människor utlöser detta en känsla av

uppgivenhet – rörelsefriheten inskränks, oron och rädslan gror.

Det är mot denna bakgrund, herr talman, som jag har ställt mina frågor om brottsutvecklingen, nämligen att människor känner sig alltmer hotade. Nu får jag och alla de som är oroliga veta av landets justitieminister att jag drar alltför långtgående slutsatser och att jag kanske t. o. m. drar felaktiga slutsatser av brottsutvecklingen.

Herr talman! Jag brukar inte ta med mig tidningar upp i talarstolen, men vid detta tillfälle känner jag att jag ändå måste notera ett tidningsurklipp från Expressen häromdagen. I denna artikel berättas om en kassörska som en kväll i en vanlig ICA-butik i Vendelsö blev träffad av ett skott från en rånare. I artikeln står det också att 1984 utsattes 82 butiker i kommunen och i regionen för rån. 1985 begicks 160 väpnade rån, och i år är antalet 20. Och justitieministern står här och säger ingenting. Vi får inget veta, vi får inget besked.

Jag tror att justitieministern är relativt ensam om att ha uppfattningen att jag överdriver. Jag tror att det är många i dag, inte minst butiksägare och anställda inom dagligvaruhandeln, som känner oro. Och jag inte bara tror, herr talman, utan jag är förvissad om att det skulle vara nyttigt för denna regering om den lade fram en plan där det i ett sammanhang togs ett tag mot dessa rånbrott och våldsbrott som så alldeles omedelbart kryper in på skinnet på människor i vardagen.

Alla de besked jag har fått i dag i detta interpellationssvar är bra. Men justitieministern sätter upp en dimridå och talar om att polisen har fått nya lokaler, bättre utbildning och bättre arbetsmiljö m. m. Han säger att han nu på goda grunder kan hävda att den svenska polisen i dag har större och bättre förutsättningar att ingripa mot brottsligheten än tidigare. Jag menar att det är tvärtom.

När det gäller intagningen till polisskolan har regeringen till skillnad mot vad vi borgerliga föreslagit – inte minst gäller detta moderata samlingspartiet och centerpartiet – avvecklat 850 polismän. Det är ungefär den nettominskning som sker i förhållande till rikspolisstyrelsens äskanden. Detta är ingen stor och kraftfull politisk insats. Denna insats skulle jag vara utomordentligt försiktig att tala om.

Då säger justitieministern att det har skett en 40-procentig ökning inom polisen. Det är möjligt att det är så. Om man skulle granska övrig statlig verksamhet tror jag att man skulle finna en mycket mer betydelsefull och tung volymökning ute i kommunerna och inom statliga verk. Men en 40-procentig ökning under den tid då narkotikaexplosionen ägde rum är ju inte särskilt märklig. Då, under 1970-talet, byggde ju svensk polis upp ett värn mot narkotikan. Det är därför inte märkligt att det har skett en 40-procentig ökning. Men låt oss anta att denna 40-procentiga ökning är unik i den offentliga sektorn. Vad kan då vara orsaken? Har tidigare regeringar gjort en fundamental felbedömning av verkligheten? Är orsaken ett slöseri med pengar? Är de 1 400 polismän som nu finns över stat onödiga? Dessa frågor måste justitieministern svara på.

Herr talman! En kvalificerad gissning kan möjligen vara den att den här volymutvecklingen inom polisen har varit nödvändig med hänsyn till den brottslighet som har ägt rum.

Jag känner att det är nödvändigt att den här gången på ett mer brutalt sätt än tidigare skärpa tonen i debatten. Jag tror att det är viktigt att vi litet till mans försöker vakna och ta oss samman. Jag söker inte strid, herr talman, utan jag vill att vi på ett klokt och försiktigt sätt skall nalkas dessa frågor och försöka skapa de nödvändiga resurserna.

Jag har ställt frågor till justitieministern om det ökade antalet butiksrån, vilket utgör ett bekymmer i denna kommun och i omkringliggande kommuner. Jag har frågat om neddragningen av antalet poliser är en bra åtgärd. Jag har inte fått något svar. Det enda jag kan konstatera är, herr talman, att vi är tämligen överens när det gäller brottsoffrens ställning såväl juridiskt som materiellt.

Anf. 7 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Av justitieministerns svar framgår att brottsligheten är ett allvarligt samhällsproblem och att den totalt sett ligger på en alltför hög nivå. Vi i centerpartiet gör samma bedömning.

Det krävs att statsmakterna ställer väl anpassade resurser till polisväsendets förfogande för att bekämpa brottsligheten, säger justitieministern. Även den bedömningen ansluter vi i centerpartiet oss till. Det är först när det gäller tolkningen av vad "väl anpassade resurser" innebär som vi i centern gör en annan bedömning än regeringen. Frågan är ju vad som behövs för att polisen skall få väl anpassade resurser.

Av rikspolisstyrelsens anslagsframställning framgår att polisen behöver ytterligare ca 1 000 tjänster för att personaltillgången 1986/87 skall motsvara den personaltillgång som fanns 1979. Från rikspolisstyrelsens sida säger man att det är särskilt allvarligt att polismyndigheten inte får kompensation för de ca 300 tjänster som årligen beräknas försvinna som en följd av delpension, föräldraledighet och studier. Läget förvärras ytterligare av att omkring 400 polismän beräknas ha lämnat sina tjänster under 1985. Även Göran Ericsson berörde detta.

Vi i centerpartiet anser alltså att justitieministern inte har tagit tillräckligt stor hänsyn till dessa faktorer. Att han inte gjort det framgår av budgetpropositionens analys av personalsituationen inom polisväsendet. I stället har antalet utbildningsplatser på polishögskolan minskat kraftigt sedan den socialdemokratiska regeringen tillträdde 1982. Den för budgetåret 1986/87 föreslagna intagningen av 150 aspiranter motsvarar inte ens tillnärmelsevis den årliga avgången.

God utbildningsplanering innebär enligt vår mening att platsantalet dimensioneras så att det långsiktiga behovet av utbildad arbetskraft täcks. Vi i centerpartiet har begärt en långsiktig utbildningsplan för polishögskolan. Justitiekommittén har uttalat att man stöder vårt krav på att verksamheten vid polishögskolan bör planläggas för längre tidsperioder än ett år och att det bör vara en någorlunda jämn fördelning över åren när det gäller elevintagningen.

För att möjliggöra en successiv anpassning av utbildningskapaciteten till det beräknade årliga behovet har vi i centern både i årets och i fjolårets motioner i detta sammanhang föreslagit en utökning i förhållande till regeringens förslag till 300 platser. Vi noterar nu med glädje att moderaterna är inne på samma linje. De föreslagna tjänsterna behövs för att polisväsendet

skall få de väl anpassade resurser som justitieministern talar om – särskilt som brottsligheten skall bekämpas på bred front. Visserligen kan frågan inte lösas enbart genom att åtgärder vidtas inom rättsväsendet. Men personalstyrkan har totalt sett minskat samtidigt som antalet brott har ökat. Det gäller särskilt våldsbrott, våldförande och rån. Dessutom blir våldsinslagen i de enskilda brotten allt grövre och råare. Därför behövs det ökade resurser. Människor har rätt att kräva insatser för att denna brottsutveckling skall kunna brytas. Alla har vi rätt att kräva ett samhälle där människor kan och vågar vistas på allmän plats utan att behöva vara rädda för överfall och rån. Tyvärr är det så, att många människor i dag är rädda – precis som Göran Ericsson sade.

Det är särskilt äldre, kvinnor, handikappade och de svagaste över huvud taget i vårt samhälle som känner en sådan här oro. Men även yngre personer känner stark oro för att vistas ensamma ute på gatorna. När jag lyssnade på nyheterna i går hörde jag att man i Malmö har startat en försöksverksamhet med automatisk telefonsvarare för att ta emot samtal från personer som har ofredats eller överfallits på gatorna. På det sättet vill man nå bl. a. ungdomar som utsätts för ofredande och våld från t. ex. ungdomsligor på gatorna i Malmö.

Justitieministern och jag är överens om att polisen – så långt man hinner och har resurser – i många avseenden gör ett bra arbete. Poliskåren är en väl fungerande och stabil kår som fullgör sina arbetsuppgifter på ett hedervärdigt sätt. Det är ju polisens uppgift att upprätthålla lag och ordning, och denna uppgift är av vital betydelse både för den enskilde och för säkerheten i ett rättssamhälle. Det har lagts alltför många arbetsuppgifter på kåren och krävts alltför många prioriteringar utan att det samtidigt har getts tillräckligt med resurser. Under de senaste åren har polisen fått i uppgift att prioritera eko-brottslighet, narkotikabrottslighet och alla former av våldsbrott. Dessutom skall polisen prioritera asylärenden. Allmänheten och vi politiker säger att kvarterspoliser och fotpatrullerande poliser behövs för att minska och förebygga brott.

Är det inte orimligt, herr justitieminister, att kräva prioriteringar på så många områden utan att samtidigt utöka antalet polismän, som centern vill? Är det inte rimligt att polisens möjligheter till delpension, föräldraledighet och studier skall vara lika med möjligheterna för andra yrkesgrupper på arbetsmarknaden? Hur skall polisen få dessa möjligheter om man inte kompenseras med resurser för den personal som försvinner? Är det inte orimligt att människor som förlorar ägodelar och tillhörigheter vid lägenhetsinbrott och får sitt privatliv kränkt möts av bristande resurser hos polisen när det gäller att hinna med brottsutredningar?

Anf. 8 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! I den nu aktuella interpellationen har upptagits flera frågor. Jag har valt att koncentrera mig på den del som avser brottsloffrens situation i vårt samhälle.

Brottsligheten mot enskilda människor ökar, och särskilt gäller detta våldsbrotten och bostadsinbrotten. Denna utveckling är oroande och får inte bagatelliseras av någon i ansvarig ställning.

Mot denna bakgrund är det nödvändigt att satsa på hjälp till brottsloffren.

Brotten uppfattas ofta som allvarliga ingrepp i den personliga integriteten. Reaktionerna hos brottsoffren varierar från djupaste förtvivlan till övergående obchag – ingen reagerar med endast en axelryckning. Vanligen uppstår hos brottsoffren en känsla av otrygghet. Man vill inte bo kvar i sin gamla bostad, vill inte vara ensam, vågar inte gå ut. Allt detta grundar sig på en rädsla för att bli utsatt för nya brott. Dessutom upplever brottsoffren ofta en djup besvikelse över att de inte har fått den hjälp av samhället som de anser sig ha rätt att förvänta.

Justitieministern uttalade nyligen i massmedia att "brottsoffren i viss utsträckning kommit att spela en undanskymd roll i det kriminalpolitiska arbetet". Det är förvisso sant, och det är oacceptabelt.

Folkpartiet anser att brottsoffrens situation har uppmärksamats i uppseendeväckande liten utsträckning. Vid en internationell jämförelse framstår detta bristande intresse särskilt tydligt. Brottssoffren har här kommit att behandlas som något av rättssamhällets styvbarn. Avgörande förbättringar är nödvändiga, och det med förtur.

I budgetpropositionen gör justitieministern några allmänna uttalanden. Det brottsförebyggande arbetet kan förbättras genom lokal samverkan mellan det allmänna och den privata sektorn. Det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet bör i högre grad än hittills inriktas på att förbättra brottsoffrens ställning. Det är angeläget att gå längre i ansträngningarna att bereda brottsoffer hjälp och stöd. Justitieministern föreslår dock inte några konkreta åtgärder – han avvaktar uppslag som kan komma från brottsförebyggande rådet. I budgetförslaget har heller inte avsatts en enda krona till förbättringsåtgärder. Det hade varit både förutseende och framför allt omtänksamt med en rejäl anslagspost.

Nu har brottsförebyggande rådets rapport kommit, och enligt justitieministern är "tiden nu mogen för kraftansträngningar" för att stärka brottsoffrens ställning. Därför aviserar justitieministern fyra åtgärder:

1. Bättre information om rättsprocessen.
2. Brottsofferjour på ideell basis.
3. Allvarligare behandling av skadeståndsanspråk.
4. Eventuellt utökad rätt till brottsskadeersättning.

Justitieministern hoppas på en bred uppslutning från alla som verkar inom rättsväsendet och även från oss i riksdagen, antar jag.

Folkpartiet ställer upp för brottsoffren – det kan justitieministern räkna med. Vi vill målmedvetet göra en bred och samordnad satsning för att förbättra brottsoffrens situation i vårt land. Här krävs en hel arsenal av praktiska, sociala, psykosociala, medicinska och rättsliga åtgärder. Kärnpunkten – jag nöjer mig med den – är skapandet av brottsofferjour som en självklarhet i varje kommun. Justitieministerns förslag att bygga upp brottsofferjourer bestående av ideellt arbetande personer är både otillfredsställande och otillräckligt. Samhället måste ta sitt fulla ansvar för brottsoffren och inte övervältra allt på privatpersoner.

Vårt förslag är att inrätta en brottsofferjour i varje kommun. Denna jour skall bestå av en kärna av socialtjänstemän, omgivna av frivilliga krafter från hjälporganisationer, religiösa samfund och andra intresserade samt med tillgång till expertis på skilda områden. Denna verksamhet skall bedrivas

inom ramen för den socialtjänst som åvilar kommunerna.

Frågan om förbättring av brottsoffrens situation måste drivas med förtur. Justitieministern talar visserligen om förtur, men anser sedan att man skall "studera" möjligheterna till utvidgad brottskaderätt och "närmare undersöka" utbyggnad av brottsjourer. I detta sammanhang är det extra nödvändigt att ord följs av handling. Med en ytterligare fördröjning är det uppenbar risk att det går med brottsoffret som med kon i ordspråket. Kon dör medan gräset gror, och i detta fall blir det så att brottsoffret lider ytterligare skada medan utredning pågår.

Avslutningsvis några frågor till justitieministern:

Kommer justitieministern verkligen att hålla fast vid de utlovade kraftanstyrningarna? Kommer justitieministern att snabbt fullfölja detta med konkreta åtgärder? I varje fall folkpartiet stöder brottsoffren med all kraft.

Anf. 9 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Jag vill göra några kommentarer i sak till de inlägg som har gjorts. Först vänder jag mig till Bengt Harding Olson som säger att jag när det gäller brottsoffren bara avvaktar. Det är inte sant. Jag har vidtagit en rad konkreta åtgärder. Ni inom folkpartiet har inte föreslagit *någon* konkret åtgärd, varken nu eller när ni utövade regeringsmakt.

Sedan har vi frågan om antalet poliser. Det antal polismanstjänster vi har är något som inte har ifrågasatts här i riksdagen. Det finns inte något förslag om att öka antalet fasta tjänster inom polisväsendet. Men i relation till antalet fasta tjänster har vi ett betydande överskott av polispersonal. Ingen förnuftig personalplanerare eller personaladministratör skulle acceptera ett så stort överskott. Det är därför som vi fortfarande håller igen en smula på antagningen av polisaspiranter. Vi låter antagningen ännu ett slag ligga nere vid 150 aspiranter, men vi har en plan på att gå upp till över 400.

Så några ord om brottsutvecklingen. Förändringar över åren, korta sifferserier, är inte sällan slumpartade, och procenttal säger ofta så litet. Här sägs att antalet butiksrån har fördubblats. Det kan vara riktigt. Men går man bakom siffrorna finner man att det kan handla om en ökning från 100 till 200. Det är allvarligt nog, men det ger också litet perspektiv på frågan. För mig är det intressanta de långsiktiga trenderna. Då är att konstatera – det gör aldrig de borgerliga debattörerna – att under 1980-talet har vi haft en gynnsam utveckling när det gäller brottsligheten. Det verkliga trendbrottet inträffade i själva verket mellan 1982 och 1983, då vi fick en nedgång av brottsligheten. Den samlade uppgången under 1980-talet ligger på litet drygt 1 %, vilket kan jämföras med uppemot 7 % under något av de tidigare decennierna. Det är det som är intressant och som borde lyftas fram – denna mycket glädjande utveckling under 1980-talet.

Uppklaringsprocenten är naturligtvis ett mycket effektivt mått på polisens effektivitet. Om vi ser på en något så när lång tidsperiod – låt mig säga tio år – kan vi glädjande nog konstatera att uppklaringsprocenten ligger på en oförändrad nivå, och det gör den trots att brottsligheten ökar, trots att polisen får en ökad belastning i sitt arbete. Det tyder på att vi har en effektiv polis, och det har statskontoret också sagt i en utredning där man har analyserat frågan och konstaterat att polisväsendet fortlöpande ökar sin

effektivitet och produktivitet och har goda förutsättningar att klara medborgarnas krav.

Jag menar att Göran Ericsson och de övriga debattörerna här i sina inlägg inte rätt speglar den polisiära vardagen när de säger att polisen har ett trängt ekonomiskt läge. Vad som har skett är att polisväsendet liksom alla andra samhällsorgan har fått anpassa sig till vad den samhällsekonomiska situationen kräver. Samtidigt ställer medborgarna större krav på en bättre hushållning med de stora resurser som polisen har tillgång till. Men polisen har inte behövt anpassa sig i den storleksordning eller i den takt som andra delar av den offentliga verksamheten fått anpassa sig i. Polisen är i själva verket en i ekonomiskt avseende gynnad del av statsförvaltningen, och jag tycker att detta är rimligt och bra. Jag är mycket glad över att vi t.ex. haft en 40-procentig ökning av antalet poliser sedan 1965.

Anf. 10 GÖRAN ERICSSON (m):

Herr talman! Skall vi då sammanfatta detta med tjänsterna. Under de borgerliga regeringarnas tid i slutet av 1970-talet ökade vi intagningen till polisskolan rätt dramatiskt. Det var infriandet av ett löfte till väljarna mot bakgrund av en negativ brottsutveckling. De här poliserna behövs ju. Övertiden inom poliskåren motsvarar ju 800 polismannatjänster. Så säger justitieministern att vi måste anpassa överskottet, och denna anpassning av överskottet går då så till att man försöker ta bort det. Om justitieministern ville vara ärlig, borde han gå upp i talarstolen och säga: Vi socialdemokrater ämnar ta bort i runt tal 1 500 poliser, och detta i en tid av en snabb brottsutveckling. Det är egentligen sanningen. Detta kan vi moderater aldrig ställa upp på.

Så säger justitieministern att vi excellerar i korta sifferserier. Det blev visserligen ett trendbrott 1982, men det noterades en ökning 1982 och den ökningen gällde inte specifikt cykelstölder utan mycket grova brott. Det är det vi talar om i dag här i kammaren. Jag talar om att rånbrotten mot butiker har ökat, och det är ett allvarligt brott.

Justitieministern säger att polisen är effektiv, och jag delar den uppfattningen. Men det inre försvaret mot medborgarna kan aldrig få anpassas till en för tillfället rådande ekonomisk situation. Skyddet för den enskildes säkerhet måste vi ha råd med. Det får vi aldrig pruta på.

Anf. 11 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! De polismän som tjänstgör utöver personaltabblån, dvs. sådana som har fullgjort alterneringstjänstgöringen men ännu inte har fått tjänst vid någon polismyndighet, är det som justitieministern kallar överskott. Dessa färdigutbildade polismän saknar ju inte arbetsuppgifter i dag. Tvärtom, den ansträngda personalsituationen skulle naturligtvis vara ännu värre utan dessa poliser.

Att ytterligare personalförstärkningar behövs visar, som Göran Ericsson sade, antalet övertidstimmar, 1,2 miljoner timmar 1985/86.

Dessutom har antalet tjänster som extraordinarie polisman minskat. 1980 gick det 6,8 polismanstjänster på en extra ordinarie polisman. 1985 gick det 8,1 polismanstjänster på en extra ordinarie. Det visar igen hur svårt polismän

i dag har att få hjälp när de behöver semester, när de behöver studera, när de behöver vara tjänstlediga. Det är bra att regeringen framöver tänker öka antalet aspiranter som tas in, men i dag är problemet fortfarande stort.

I dag får man t. ex. prioritera utryckningsberedskap. Detta har i sin tur gått ut över andra arbetsuppgifter hos polisen såsom fotpatrullering och tjänstgöring som kvarterspolis, dvs. tjänstgöring ute bland allmänheten, som vi i centern tycker är så viktigt. Det är sådana arbetsuppgifter som gör att folk känner sig lugnare. Av massmedia har framgått – och det kan vi också höra runt omkring oss – att allmänheten känner allt större förtvivlan och hjälplöshet inför polisens brist på resurser när det gäller att hinna med t. ex. brottsutredning. Teknisk bevisning är nödvändig för att man skall kunna binda gärningsmannen vid brottet.

De senaste årens särskilda satsning på insatser mot narkotikabrotten har varit effektiv. Nu är det verkligen nödvändigt att den fortsätts. Det är ofta narkotikan som ger anledning till lägenhetsinbrott och våldsbrott. Därför behövs också de här tjänsterna!

Är det för resten inte, justitieministern, snart tid att kriminalisera allt icke-medicinskt bruk av narkotika, som vi i centern vill? Är det inte hög tid att återgå till frigivning först när två tredjedelar av strafftiden har avtjänats, såsom centern men också fängelsestraffkommittén föreslagit, nu när forskningsenheten vid brottsförebyggande rådet påvisat att en ökad brottslighet blev resultatet av halvtidsfrigivningen?

Anf. 12 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! Justitieministern har uppenbarligen inte så mycket att säga när det gäller brottsoffren – hans inlägg handlar mest om poliser. Men justitieministern har i varje fall utlovat kraftansträngningar. Jag vill påstå att nya utredningsdirektiv och liknande inte är att betrakta som kraftansträngningar. Men man kan naturligtvis med tacksamhet notera att justitieministern här har ändrat uppfattning – det är nu inte bara, som det heter i propositionen, "angeläget" utan enligt interpellationssvaret är det "synnerligen angeläget" att satsa på förbättringar på det här området, och det är bra.

Men det behövs inga omfattande, långdragna utredningar här. Situationen när det gäller brottsofferjour är allmänt känd av praktikerna. Det krävs en mer permanent jourverksamhet – det framgår också av BRÅ-rapporten. Man presenterar olika organisationsformer – det är en lång rad – och man säger att jour i allmän regi är det som är mest förenligt med svensk tradition. Men den idé som justitieministern framför, nämligen en jour i ideell form, finns över huvud taget inte med i rapporten.

Jag tycker att här borde man satsa. Vi har från folkpartiets sida senast i en motion väckt under allmänna motionstiden lagt fram förslag till en modell till att lösa det här problemet. Resurser behövs i samtliga alternativ, men jag har inte fått något svar på om man är beredd att satsa en enda krona på brottsoffer – jag tycker, som jag har nämnt tidigare, att det hade varit omtänksamt.

Jag vill också göra ett påpekande när det gäller förtursbehandling. Justitieministern försäkrar att åtgärder skall vidtas omedelbart. Vad som gjorts omedelbart är att regeringen beslutat att ge brottsförebyggande rådet i

uppdrag att närmare undersöka hur en fortsatt utbyggnad av brottsofferjour kan stimuleras. Det är allt. Min bestämda uppfattning är att det minsta man kan begära, om konkreta åtgärder inte nu kan redovisas, är att en snäv och tydlig tidsplan fastställs för utredningen och genomförandet av åtgärderna för att åstadkomma en bättre situation för våra brottsoffer.

Anf. 13 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Folkpartiet, som inte har några egna förslag till konkreta åtgärder, vill nu plötsligt genomföra en massa åtgärder utan föregående utredning. Det tycker jag är märkligt. Jag vill faktiskt ha ett underlag för mina åtgärder. Jag kan lova att detta skall tas fram snabbt och att åtgärderna därmed också kommer snabbt.

Det har här i dag framkommit massor av uppgifter, statistik om antalet tjänster osv. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att gå in i en fortsatt debatt och analys i dessa delar. Jag skall bara konstatera att ingenting av det som har sagts här i debatten på något sätt kullkastar eller förändrar de bedömningar som jag i dag har redovisat i mitt långa och – jag tackar Göran Ericsson för erkännandet – mycket genomarbetade interpellationssvar.

Jag vill i stället framhålla att det är viktigt att politiker redovisar fakta på ett så korrekt och nyanserat sätt som möjligt. Det gäller inte minst i den sorts debatt som vi för här. Varje påstående från politiskt håll som är ägnat att oroa människor – exempelvis äldre, handikappade eller andra grupper som de borgerliga debattörerna vill kalla för svaga – får nämligen kraftigt genomslag. Det är då viktigt att det vi säger är korrekt.

Göran Ericsson säger i interpellationen att polisen i söderort här i Stockholmsområdet i ett visst fall på grund av resursbrist inte kunde ingripa mot några ungdomar som hade förstört pendeltågsvagnar till ett värde av 50 milj. kr. Bortsett från om dessa vagnar var värda 50 miljoner eller inte är ju sanningen i stället den att – jag antar att Göran Ericsson i själva verket känner till det – polisen kunde spåra upp och ingripa mot dessa ungdomar redan efter några dagar. Vad det här exemplet i stället visar är den ökning av polisens effektivitet som har skett genom bl. a. en mer flexibel organisation. I det här fallet kunde länspolismästaren – inom den nya regionala organisationen – beordra polis från Stockholm att hjälpa kollegerna i Handen att sätta fast de ungdomar som hade burit sig illa åt. Detta är fakta, och det ger en riktig bild av polisens goda resurser, höga effektivitet och goda möjligheter att ingripa.

Anf. 14 GÖRAN ERICSSON (m):

Herr talman! Först av allt vill jag rekommendera Bengt Harding Olsson att läsa den moderata motionen om kriminaliteten, där vi har tagit upp situationen för brottsoffren. Vi kanske kan hitta några gemensamma ståndpunkter vad det lider.

Vad jag försökte säga i min interpellation men som kanske inte framgick särskilt bra var ju, justitieministern, att denna förödelse utgjorde en fasansfull händelse. Den kostade faktiskt inte 50 miljoner. Jag har kontrollerat med SJ, och kostnaderna uppgick enligt ekonomiavdelningens beräkning till ordentligt över 35 miljoner. Man brände ur två pendeltågsvagnar. Tänk,

justitieministern, om där hade suttit en handikappad! Hur kunde detta ske? Jo, därför att polisens övervakningsresurser var dåliga. Att man sedan några dagar senare kunde spåra och få fast gärningsmännen är ju en annan sak.

Justitieministerns svar är typiskt för den passivitet som präglar justitieministern och regeringen i de här frågorna. Man säger att vi använder felaktig statistik och att polisen visst är effektiv och kan spåra upp brottslingar och göra ingripanden i efterhand. Men tryggheten på gator och torg är personifierad av att det finns en polisman eller två på platsen. Den består inte i att det efteråt kommer ett par duktiga kriminalpoliser och reder upp situationen när folk har blivit ihjälslagna etc., utan att det alltså finns ett par polismän på platsen. Människor känner sig då trygga. Det är i dessa mera enkla, vardagsnära och fundamentala frågor som vi moderater trodde att vi skulle kunna nå fram till någon form av samförstånd.

Jag kommer att fortsätta att pina justitieministern med ytterligare interpellationer i denna fråga till dess att vi når fram till en gemensam standpunkt.

Anf. 15 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Tryggheten ligger, precis som Göran Ericsson här sade, i att polisen har tillräckligt med resurser för att finnas där den behövs. Folk känner sig trygga om de vet att polisen har tid att ägna sig åt deras fall.

Jag vill avsluta med att säga att det dock är positivt med regeringens förslag till förbättring av våldsoffrens ställning som justitieministern har aviserat. Det är steg i rätt riktning. Det är bra med brottsjourer, det är bra att de byggs ut. Och det är bra att utbildning i omhändertagande av våldsoffer kommer att vara en del av den grundläggande polisutbildningen. Det har vi sagt länge inom centern. Men vi inom centern anser också att de kvinnor som har utsatts för våld och övergrepp skall kunna ha rätt till juridiskt biträde inom rättshjälpens ram. Jag skulle vilja fråga: Kan justitieministern lova att så blir fallet? Tänk vad det skulle vara positivt med ett löfte om juridiskt biträde för dessa kvinnor som verkligen befinner sig i en mycket svår situation såväl vid polisanmälan som vid polisförhör och rättegång! Det skulle uppskattas mycket.

Anf. 16 BENGT HARDING OLSON (fp):

Herr talman! När det gäller brottsofferjourernas organisation vill jag framhålla att det i folkpartiets motion faktiskt finns en skiss över hur en sådan jour kan organiseras, vilket jag också har redovisat här.

Enligt justitieministerns idé skall man tydligen privatisera brottsofferjourverksamheten. Jag kan inte låta bli att då tänka på barnomsorgen. Den kan tydligen inte privatiseras. Däremot är det klart att man kan privatisera sophämtning. Det är givet att man börjar undra hur brottsoffren bedöms i privatiseringsdiskussionen.

Beträffande brottsutvecklingen vill jag understryka att jag håller med justitieministern när han säger att det är farligt att sprida oro i onödan och framför allt utan saklig grund. Jag har den uppfattningen att det är förrädiskt att bedöma brottsutvecklingen ur ett alltför kortsiktigt perspektiv. Vi har ju haft en brottsökning, som långsiktigt har varit mycket kraftig. Under en

tioårsperiod har vi haft en jämn ökningstakt, vilket också framgår av propositionen. Jag tror att det finns risk för att man kan drabbas av något slags kriminalpolitisk fartblindhet. Man kan invagga både sig själv och andra i en falsk rättstrygghet.

Till slut vill jag säga att man, när man diskuterar brottsutveckling, särskilt måste uppmärksamma problemen i samband med ungdomsbrottsligheten. De får inte sopas under mattan. Såvitt jag har kunnat märka har denna brottslighet inte nämnts med ett enda ord i propositionen, och inte heller här i kammaren.

Anf. 17 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Jag tackar Bengt Harding Olson för medgivandet att vi nu ändå har en gynnsam brottsutveckling, men konstaterar med besvikelse att Göran Ericsson och Ingbritt Irhammar fortsätter att på dåliga grunder skrämma människor. Jag menar att det inte är ansvarsfullt att göra så.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1985/86:112 om rätten till skadestånd från staten i s. k. eko-mål

Anf. 18 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Britta Bjelle har frågat mig om jag har för avsikt att vidta några åtgärder då det gäller statens skadeståndsskyldighet i ärenden liknande dem som relaterats i interpellationen. Vad hon åsyftar är förundersökningar angående eko-brott som inte har lett till fällande dom men där förundersökningen som sådan eller åtgärder som vidtagits under utredningen har drabbat de misstänkta i personligt eller ekonomiskt hänseende.

Enligt gällande rätt kan den som har varit misstänkt för brott i vissa fall få ersättning av det allmänna för skada som han drabbats av till följd av åtgärder under förundersökningen, när denna inte har lett till fällande dom.

Jag vill först erinra om 1974 års lag om ersättning vid frihetsinskränkning. Den avser bl. a. sådana frihetsinskränkningar på grund av misstanke om brott som består i häktning, eller i anhållande, reseförbud eller anmälnings-skyldighet som har varat mer än 24 timmar. Den som har varit utsatt för en sådan frihetsinskränkning har rätt till ersättning av staten om frikännande dom meddelas. Detsamma gäller i vissa andra fall då frihetsinskränkningen inte följs av en fällande dom. Lagen ger den drabbade rätt till ersättning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och lidande.

Även skadeståndslagen erbjuder den som är misstänkt för brott möjlighet till ersättning för skada som han lider till följd av åtgärder under förundersökningen. Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen skall staten ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten svarar. Statens ansvar har dock begränsats så att inte varje fel eller försummelse är skadeståndsgrundande. Ersättningskyldighet föreligger endast om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål

skäligen kan ställas på dess utövning. Vidare utgår inte ersättning för skador som hade kunnat undvikas genom att det felaktiga beslutet hade överklagats.

En förutsättning för ersättning enligt skadeståndslagen är således att man har kunnat konstatera att det har förekommit fel eller försummelse vid myndighetsutövningen. Vid tillämpningen av lagen om ersättning vid frihetsinskränkning är det däremot tillräckligt att beslutet om frihetsinskränkning har ändrats. Om så är fallet, har staten ett strikt ansvar oberoende av om det har begåtts någon felaktighet.

Vad Britta Bjelle syftar till med sin interpellation tycks vara att ett sådant strikt ansvar för staten skall gälla inte bara skador till följd av frihetsinskränkningar utan även skador till följd av en förundersökning som inte leder till fällande dom.

En sådan utvidgad ersättningskyldighet för staten – som i så fall borde gälla alla slags brott och inte bara eko-brott – skulle enligt min mening leda för långt.

Redan den omständigheten att någon är misstänkt för brott medför naturligtvis obehag för honom. Det är dock knappast realistiskt att tänka sig att ersättning skulle betalas ut till var och en som varit utsatt för en förundersökning utan att sedan ha blivit dömd för brott. Man måste fråga sig vad som skulle krävas därutöver i form av åtgärder eller beslut från myndigheternas sida. Den nuvarande begränsningen till frihetsinskränkningar är entydig och täcker de mest angelägna fallen. Den överensstämmer också med Sveriges åtagande enligt den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Vid tillkomsten av de regler om statens ersättningsansvar som gäller för närvarande rådde det politisk enighet om att man inte skulle gå längre än så. Reglerna utgör enligt min mening också en rimlig avvägning mellan de olika intressen som gör sig gällande. Det finns alltså inte anledning att utvidga detta ansvar så att staten skulle svara för alla skador som kan uppkomma till följd av en förundersökning som inte leder till fällande dom.

Anf. 19 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret.

I svaret på Nic Grönvalls interpellation sade justitieministern att effektivitetssträvandena skall stå efter rättssäkerheten. Ja, är det så? De senaste åren har eko-brotten prioriterats på alla möjliga sätt. Polis, åklagare och länsstyrelsernas skatteförvaltningar har alla erhållit ökade ekonomiska resurser för att kunna bli effektivare i kampen mot ekonomisk brottslighet.

För att ytterligare förstärka effektiviteten i denna kamp har det stiftats lagar som sätter det fiskala intresset i förgrunden. Jag tänker på generalklausuler, bevissäkringslagen, betalningssäkringslagen, angiverilagen m. fl.

I ekokommissionens förslag om bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten talas dessutom om omvänd bevisbörda, och det sägs att det är lika olyckligt att en skyldig får gå fri som att en oskyldig döms.

Den utveckling jag nu beskrivit gör att det blir svårt att upprätthålla rättssäkerheten i hanteringen av eko-brott. Ekokommissionen har för att försvara sina förslag kallat effektivitetssträvandena för modern rättssäkerhet. Effektivitetssträvan är varken "modern" eller "rättssäkerhet". Rege-

ringen följer i samma spår och kallar i en proposition, 1984/85:32, den av ekokommissionen benämnda moderna rättssäkerheten för "materiell rättssäkerhet".

Följden av denna utveckling är att effektiviteten kommit att väga tyngre än rättssäkerheten, och då är det inte så konstigt att effektiviteten skördar ett och annat oskyldigt offer. Offren är de enskilda människorna, som sedan de krossats i maktapparaten inte har vare sig ork eller pengar för att påtala den orättvisa de utsatts för.

Här menar jag att staten i eko-mål i dag har ett större ansvar än tidigare, just därför att effektiviteten ökat och därför att människor som arbetar med att beivra skattebrott visar en tendens att påverkas av det fiskala klimatet, vilket gör att förutsättningarna för att fler misstag begås ökar.

För att åskådliggöra vad jag menar vill jag nämna ett exempel.

Efter anmälan från en affärspartner inleddes i februari 1978 förundersökning angående trolöshet mot huvudman och skattebrott mot en företagare bosatt i Luleå. Totalt hade företagaren ca 70 personer anställda. I samband med husrannsakan beslagtogs i stort sett vartenda papper som hade med verksamheten att göra. Massmedia beskrev naturligtvis företagaren såsom en brottsling.

En företagare som valsar runt i pressen misstänkt för trolöshet mot huvudman och skattebrott kan inte behålla kundernas förtroende. Dessutom var det nästan omöjligt för honom att driva sina företag vidare, då han inte hade några handlingar kvar. Hans företag gick i konkurs, och han råkade i ekonomisk ruin. Andan i Luleå blev dessutom sådan att han var tvungen att flytta. I april 1985, alltså mer än sju år senare, blev ärendet slutgiltigt avgjort. Det blev aldrig något åtal.

Den fråga man kan ställa är: Har han rätt till någon typ av skadestånd från staten?

Enligt skadeståndslagens regler är staten skyldig att ersätta allmän förmögenhetsskada endast om denna vållats genom fel eller försummelse av någon tjänsteman. Eftersom det inte är troligt eller i varje fall svårbevisat med hänsyn till den vida lagstiftning som myndighetspersoner har att använda sig av i sådana här mål, är det i det här fallet näst intill uteslutet att företagaren kan få någon upprättelse.

Ett alternativ som återstår och som justitieministern nämnt är reglerna i lagen om ersättning vid frihetsinskränkning. Enligt den lagen kan man få ersättning för intrång i näringsverksamheten. För att intrång i näringsverksamheten skall anses föreligga krävs att ett direkt samband med själva frihetsberövandet skall finnas. Att påvisa ett sådant samband är svårt, och därför utgår sällan ersättning enligt denna regel.

Herr talman! Den genomgång som gjorts av lagstiftningen då det gäller statens skadeskyldighet visar att staten i stort sett aldrig är ersättningskyldig i ett sådant ärende som jag nu har relaterat. Eftersom effektiviteten i eko-mål drivits längre än beträffande annan brottslighet och eftersom de ekonomiska konsekvenserna vid utredning av eko-mål som inte leder till åtal är avsevärt större än beträffande annan brottslighet är min fråga till justitieministern:

Anser inte justitieministern att enskilda människor löper så stor risk i den här typen av mål att det finns skäl att ge dem ett extra skydd?

Prot. 1985/86:89
28 februari 1986

Om rätten till skadestånd från staten i s. k. eko-mål

Anf. 20 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Jag kan inte motstå frestelsen att såsom advokat ställa mig bredvid åklagaren Britta Bjelle och slåss för den enskildes rättigheter i den tid som vi nu lever i.

Britta Bjelle använde en formulering som jag önskar att justitieministern ville kommentera, nämligen "det fiskala klimatet". Det är väl just det som råder bland myndighetsutövarna – ett fiskalt klimat. Länsåklagaren Brynolf Wendt, som var den andre länsåklagare som jag hänvisade till i den tidigare debatten, sade att vi såg skattebrottslingar i varje buske. Jag tycker att justitieministern skall ta detta uttryck till sig och se till att de som rapporterar till justitiedepartementet får klart för sig att det inte finns något fiskalt klimat eller att det, om ett sådant finns, snarast måste avskaffas.

En annan tanke som jag tycker att justitieministern skulle kommentera är att balans mellan parter, symmetri i förhållandet mellan motstående intressen, alltid har varit rättssamhällets främsta garanti, bl. a. för att regelskrivningen omfattas av de enskildas rättsmedvetande och acceptans.

Britta Bjelle beskrev exemplet med företagaren i Luleå, och det finns ju också andra sådana exempel, såsom bilhandlaren i Vetlanda och det nu aktuella Kungsbackaärendet. Om dessa övergrepp hade begåtts av enskilda, hade det varit tal om mycket långtgående straff för dessa enskilda och om mycket stora skadestånd som kompensation för den direkta skadan. Man kan naturligtvis fråga sig om vi har råd med det. Kan vi verkligen lägga den börda på statens verksamhet som det innebär att ha ett så fullständigt skadeståndsansvar?

Först och främst skulle jag vilja säga att det vore den bästa garantin för att rätts säkerheten upprätthölls. För inte skulle väl den myndighet som har att bära det fulla ansvaret falla för det fiskala klimatets förvillelser. Vi skulle få en självuppsammande verksamhet, om staten skulle bära det fulla ansvaret. Dessutom skulle det bli enklare att genomföra skäliga regler som skulle innebära att ingripandena och åtgärderna genomförs på sådant sätt att myndigheterna verkligen garanterar att den enskilde utsätts för minsta möjliga ingrepp. Dit hör sättet att omhänderta handlingar och återställa dem, den tid som kan tillåtas användas för att företa en undersökning och framför allt naturligtvis den tid den rättsliga prövningen får lov att ta.

Jag ser med intresse fram mot justitieministerns kommentarer till dessa frågor.

Anf. 21 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Britta Bjelle målade upp en mörk bild av rätts säkerheten i eko-mål, och Nic Grönvall fortsätter att måla i sådana färger. Som jag nyss utvecklade i debatten med Nic Grönvall är bilden falsk. Regeringen eftersträvar stor rätts säkerhet också i eko-brott. Alla de åtgärder vi har vidtagit har denna prägel. Jag upprepar: Rätts säkerhetskravet är överordnat kravet på effektivitet.

Samma grundsyn påstår jag präglar domstolar och myndigheter. Det fiskala klimat som Britta Bjelle och Nic Grönvall talar om är i alla fall inte hårdare – om vi skall tro på BRÅ:s uppgifter, vilket jag tycker att vi skall göra – än att det faktiskt bara är i 20 fall av 100 som ett rättsligt förfarande inleds

utan att det slutar med en fällande dom. Jag är litet förvånad över att Britta Bjelle och Nic Grönvall är så oerhört koncentrerade på detta. Det är naturligtvis alltid ett misslyckande för rättsväsendet om man startar någonting som visar sig vara ogrundat. Men varför är ni så koncentrerade på dessa 20 fall av 100 att ni inte säger ett ord om kanske 80 fall av 100 när det gäller andra brott, där man startar en förundersökning och kanske gör anhållanden men där det hela inte utmynnar i en fällande dom?

Om jag uppfattade Britta Bjelle rätt vill hon att man skall utvidga tillämpningsområdet för 1974 års lag om ersättning vid frihetsinskränkningar till att omfatta även annat slags myndighetsingripande. Det som Britta Bjelle här tar upp är egentligen en del av en större fråga, nämligen omfattningen av statens skadeståndsansvar för skada till följd av myndighetsutövning över huvud taget. I denna fråga, liksom då det gäller 1974 års lag, rådde stor enighet i riksdagen när skadeståndslagen antogs 1972. Frågan har inte aktualiserats i riksdagen förrän 1984, närmare bestämt på hösten, då det i en motion föreslogs att det allmännas skadeståndsansvar skulle utvidgas. Med anledning av den motionen sade lagutskottet enhälligt att det inte hade hänt någonting som borde föranleda en ytterligare skärpning av det allmännas ansvar. Detta var den enhälliga inställningen i riksdagen hösten 1984.

Jag vet att folkpartiet i år har motionerat i riksdagen och uttalat sig för strängare skadeståndsansvar för det allmänna. Jag emotser med stort intresse utskottets yttrande och debatten i kammaren med anledning av detta yttrande. Jag har inte för avsikt att föregripa den debatten.

Anf. 22 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Justitieministern har i det svar som han föredrog hänvisat till att alla brott måste behandlas lika ur skadeståndsrättslig synpunkt. Han menar att en utvidgning av ersättningsskyldigheten till att omfatta skador till följd av förundersökningar som ej leder till fällande dom skulle föra för långt. Jag håller med justitieministern på den punkten. Men jag har här endast försökt påpeka att det är i eko-mål som staten borde påta sig ett större ansvar i dag, eftersom konsekvenserna just i de målen är så mycket allvarligare än i de flesta andra mål där förundersökning inleds men aldrig leder till åtal. Det finns flera skäl till det, och jag tänker nämna några.

För det första är skattesystemet i dag så krångligt och svåröverskådligt att en företagare som regel inte själv har möjlighet att sätta sig in i det, men ändå är han ansvarig för att allt är helt rätt.

För det andra har samhället förstärkt sin kontrollapparat, som jag tidigare nämnt. Alla utredningar om eko-brott tar dessutom avsevärd tid. Handläggningstider på mellan två och sex år är mera regel än undantag i dag.

För det tredje är de ekonomiska konsekvenserna i sådana här ärenden avsevärt allvarligare än i andra ärenden.

För det fjärde är ekonomiska brott intressanta för pressen, och därför beskrivs en företagare som är misstänkt för sådana brott som en allvarlig brottsling, och han förblir det i allmänhetens ögon.

För det femte och sista: En företagare som blir utsatt på det sätt som jag har beskrivit förlorar ofta sina försörjningsmöjligheter och får alltså mycket stora svårigheter rent ekonomiskt efteråt.

Prot. 1985/86:89
28 februari 1986

Om rätten till skadestånd från staten i s. k. eko-mål

Enligt min uppfattning har kampen mot just ekonomisk brottslighet fått en sådan dimension att det för den enskilde är mycket svårt att klara sig. Därför menar jag att det föreligger skäl att på något sätt hjälpa de oskyldiga människor som hamnat i maktapparaten. Jag vill fråga justitieministern: Skulle man inte kunna tänka sig att öppna möjligheter för dessa oskyldiga människor att stämma staten enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer?

Anf. 23 NIC GRÖNVALL (m):

Herr talman! Justitieministern upprepar trosvisst att den bild som vi alla talar om här är falsk och hänvisar till en ännu så länge okänd utredning. Men bilden är inte falsk! Vi läser ju ständigt om dessa händelser i tidningarna.

Britta Bjelle har påpekat att även om det blott gäller 20 % av inledda undersökningar så är konsekvenserna långtgående och svåra för människorna. Det förefaller vara närmast ett krav för att vi skall få behålla rättsstatsbegreppet i vårt land att den symmetri jag talar om återupprättas.

Den idé som Britta Bjelle senast framförde, att öppna möjligheter att med tillämpning av allmän skadeståndslära ålägga staten detta ansvar, är mycket väl värd att tänka på.

Jag vill också gärna påpeka att de lagar som nu reglerar statens ansvar för övergrepp stiftades innan eko-brotten i så stor utsträckning blev föremål för allmänhetens uppmärksamhet. Det är en alldeles annorlunda rättslig miljö i vårt land efter det att ekokommissionen fick härja fritt med sina många betänkanden och efter det att regeringen lade fram en hel rad lagförslag grundade på denna kommissions arbete. Det är detta som gör att det nu är nödvändigt att överväga statens ansvar mot enskilda i fall av övergrepp.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Föredrogs och hänvisades

Redogörelse

1985/86:10 till finansutskottet

7 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1985/86:308–315 till näringsutskottet

8 § Anmälades och bordlades

Redogörelse

1985/86:19 Riksdagens revisorers berättelse över granskningen av riksbankens verksamhet under år 1985

9 § Kammaren åtskildes kl. 11.24.

In fidem